

Виринди Ушшински

АЗЭРБАЈЧАН
ХАЛГ
МУСИГИЧИЛЭРИ

Фиридун Шурински

АЗƏРБАЈЧАН
ХАЛГ
МУСИГИЧИЛƏРИ

Not nəşrləri və
səsyazmaları şöbəsi

БАКЫ
ЈАЗЫЧЫ
1985

Садыгчан

Куш гыл, еј ки, билрсән өзүнү вагифи-кар,
Акаһ ол, көр ки, нәдир: налеји-неј, нәгеји-тар.

Сејид Әзим Ширвани

АЗӘРБАЈҶАН мусиги мәдәнијјәти тарихиндә мүстәсна хидмәтләри олан сәнәткарлардан бири дә бөјүк тарзән Садыгчандыр.

Мирзә Садыг Әсәд оғлу 1846-чы илдә Шуша шәһәриндә анадан олмушдур. Садыгчанын атасы Әсәд киши көзәтчи ишләмиш, аиләсини чох чәтинликлә доландырмышдыр. Јохсуллуғ вә еһтијач ичәрсиндә бөјүјән Садыг инчәсэнәтә сонсуз һәвәс көстәрир, халғ маһныларыны көзәл сәслә охујармыш. Әсәд киши оғлунун мәлаһәтли сәсини ешидиб, ону Харрат Гулунун мәктәбинә апарыр. Харрат Гулу кәч Садыгын сәсини јохлајыб, мәктәбә гәбул едир. Бу мәктәб Садыгын мусигичи кими јетишмәсиндә бөјүк рол ојнајыр. Он сәккиз јашында икән Садыгын сәси батыр. Лакин о, руһдан дүшмәјиб әввәлчә түтәк вә неј чалмағы өјрәнир, сонра исә каманча чалыр. Бир гәдәр кечдикдән сонра Садыгда тар чалмағ һәвәси ојаныр. О, каманчаны бурахыб тар чалмағы өјрәнир. Профессор Бүлбүлүн јаздығына көрә, Мирзә Садыгын тар мүәллим шушалы тарзән Әли Әскәр¹ олмушдур. Ири әлләри, узун вә күчлү бармағлары олан Садыг гыса мүддәтдә өзүнүн фитри истәдад вә габилијјәти нәтичәсиндә

¹ XIX әсрдә јашамыш мәшһур тарзән Әли Әскәр көркәмли сәһнә хадими Мирзә Мухтарын атасы иди. *Мүәллиф*.

нәники бу сәнәтә јијәләнир, һәтта мәнһәрәтли тар чалмасы илә өз мӯәллимини керидә гојур. Садыг тар чаланда устады Әли Әскәр һәсәдлә дәрјәмши: «Каш мәнним вар-дөвләтим Садыгын, онун бармаглары исә мәнним олајды».

Кәнч Садыгын ады һәр јанда — Азәрбајчанын бир чох шәһәрләриндә, һәтта, Ермәнстанда, Күрчүстанда вә Иранда һачы һүсү, Мәшәди Иси, Кештазлы һәшим, Мирзә Мәһәммәд, һәсән, Әбдүлбағи (Бүлбүлчан) вә Чаббар Гарјағды оғлу кими көркәмли ханәндәләрлә јанашы чәкилмнишдир. Мирзә Садыг Иран шаһзадәси Мүзәффәрәддинни тојунда елә бир мәнһәрәт көстәрмишдир ки, Нәсрәддин шаһ ону «Ширн-Хуршид» гызыл медалы илә тәлтиф етмишдир.

Азәрбајчан мусиги тарихинә јахындан бәләд олан вә «Һарун Әл-Рәшид» операсынын мӯәллифи Ағаларбәј Әливердибәјовун јаздыгына көрә, Тәбриздә Нәсрәддин шаһын мәчлисиндә мәшһур бир тарзән Садыгы јарыша чағыранда Садыг тарын бүтүн пәрдәләрини кәсиб. Буну көрән тарзән јарышдан имтина едиб Садыгын бармагларыны өпүб.¹

Садыг Загафгазија халглары арасында бөјүк шөһрәт газанмыш бир сәнәткар иди. Онун «Садыгчан» адланмасы да бу шөһрәт вә мәнһәб-бәтлә әлагәдардыр. Халг рәссамы Ләтиф Кәримовун «Мусиги лүғәтинин изаһы»на аид әлјазмаларындан мә'лум олур ки, XVIII әсрдән е'тибарән Јахын Шәрг өлкәләриндә, о чүмләдән Азәрбајчанда халг тәрәфиндән јүксәк дәрәчәдә севилән вә гијмәтләндирилән ханәндә вә сазәндәләрә «чан» кими јүксәк ад вә јахуд тәхәллүс вериләрди. Бу тә'рифли ады газанмаг шәрәфи Садыга вә мәшһур ханәндәмиз Әбдүлбағи Зүлалова (Бүлбүлчана) мүјәссәр олмушдур.

Мусиги һәвәскарларындан бакылы Әбдүлһәмид Бабајев өз хатирәләриндә јазыр:

«Мән илк дәфә Садыгчаны 1897-чи илдә Бақыда — Ичәришәһәрдә Хүсејнбәј Ағажевин тојунда көрдүм. Чәми Гафгазда белә көзәл тарчалан олмајыб. Садыгын чох көзәл чамалы вар иди. Учабој, енликүрәкли вә чүссәли иди. О, мәчлисә чох әдәб вә әрканла кирәрди. Чамаат она сонсуз һөрмәт бәсләрди. Онун сол әлиндә о гәдәр гүввә вар иди ки, тары чох заман мизрабсыз чаларды».²

Садыгчанын көзәл чалгысы шамаһылы Маһмуд ағанын да нәзәрини чәлб етмишди. Бу барәдә мәшһур шаир вә мусигишүнас Мәһәммәд аға Мүчтеһидзадә «Гарабағнамә» адлы әсәриндә јазыр: «Ширванлы Маһмуд аға Садыгчанын тә'рифини ешидиб онун Ширвана тәшриф кәтирмәсини хаһиш едир. Маһмуд аға Садыгчаны дә'вәт етмәк үчүн өз мәчлисиндә һүмаји тәхәллүсү илә мәшһур олан бир тарзәни Шуша шәһәринә көндәрир. Садыг әввәлчә кәлмәк истәмир, сонралар исә нечә олурса разылыг верир. Маһмуд аға онун Шамаһыја кәлмәсиндән сон дәрәчә шадланараг Садыга лазыми гәдәр һөрмәт едир, һәтта ону дә'вәт едиб кәтирдији үчүн һүмајижә дә мұкафат верир. Садыгчан мәчлисдә камали-зөвглә тар чалмаға башлајыр. Мәчлис Садыгын бөјүк

¹ А. Әливердибәјова. Мусиги тарихи (әлјазмасы). Республика әлјазмалары фонду, инв. № Б-5007.

² Ә. Бабајев. Хатирәләрим. Азәрбајжан ССР Мәдәнијәт Назирлији Ме'марлыг вә Инчәсәнәт Институтунун елми архиви, инв. № 90 «А».

мөһарәтлә тар чалмагыны алгышлајыр. Һүмаји күнәш гаршысында ај олса да, күнәшин гаршысында сөнүклүјүнү һисс едәрәк Ширванда дәхи гала билмәјиб тә'чили олараг Шушаја кәлир. Маһмуд ағаны һәчв едиб, Садыг һаггында налајиг сөзләр сөјләмәјә башлајыр.

Бу әһвалаты ешидән Садыгчан Ширвана гајытмаг шәртилә Шушаја кетмәјә Маһмуд агадан ичазә алыр. О, Шушаја гајыдаркән ешидир ки, Һүмаји јалан вә бөһтан илә онун шәхсијјәтинә тохунуб, Һүмајинин бу налајиг ишләриндән гәмкин олан Садыг Ширвана гајытмагдан имтина едир.

Маһмуд ага Садыгын гајытмамасындан кәдәрләнир вә Сејид Әзим Ширванидән хаһиш едир ки, мәктуб васитәсилә Садыгын кәлмәмәси сәбәбини сорсун. Сејид Әзим исә мәктуб јазыб Садыгдан кәлмәмәси сәбәбини сорушаркән, Садыгчан һәчвин сурәтини мәктубла Сејид Әзимә көндәрир».¹

Садыгчанын мәктубуну алан Сејид Әзим Һүмајинин јаздыгы һәчвин мүгабилиндә она чаваб олараг 60 мисрадан ибарәт мүхәммәс формасында бир һәчв јазмышдыр. Бу һәчв олдугча кәскин шәкилдә јазылдыгына көрә Сејид Әзимин сон илләрдә чап едилмиш күллијјатына дахил едилмәмишдир. Лакин һәмин ше'р Сејид Әзимин оғлу тәрәфиндән, шаирин 1897-чи илдә Тәбриздә чап олунмуш диванында верилмишдир. Ше'рдән шаирин Садыгчанла тез-тез көрүшмәси, онун мәчлисләриндә иштиракы мә'лум олур. Сејид Әзим, һәмин мүхәммәсиндә Маһмуд ағаны, онун мусиги мәчлисини тә'рифләјир, бурада Садыгдан башга Сәттар, Мирзә Мәһәммәдһәсән, һачы Һүсү, Шүкүр кими мәшһур ханәндәләрин чыхыш етмәсини дә сөјләјир. Садыгчаны мүдафиә едән шаир ше'рдә Һүмајијә хитабән дејир:

Тарзән Јевангул Иран тары илә (Шуша, 1861-чи ил)

Еј Һүмаји, бу нә әтвар иди изһар еләдин.
Чәрхи бәд-мәһр кими зүлмү пәдида еләдин.
Сүбһи-касиб кими садиг үзүнү тар еләдин.
Садыгын сабити-әшкин үзә сәјјар еләдин.
Шәфәғи-ешглә рухсарыны күлнар еләдин.

¹ М. А. Мүчтеһидзадә. Гарабағнамә (әлјазмасы). Азәрбајҗан ССР Мәдәнијјәт Назирлији Мә'марлыг вә Инчәсәнәт Институтунун елми архиви, говлуг № 78 «А».

Дустлугда нэ үчүн көзлэмэдин эндаза,
Душмән олдун нијә ол сәрви-гәди тәнназа.
Гәл'еји Шишәјә салдын кедибән авазә.
Ки, Филани рухи-зибајә вурарды чазә.
Шаһиди-исмәтә мәшшатәлик изһар еләдин.

Садығын намәси кәлди мәнә еј талиби-Ваз,
Санки јазмышды ону назилә Маһмудә Әјаз.
Лејк башдан ајаға ишвә иди сузи кудаз.
Көрүнүр ешги-һәгигин демисән ешги-мәчаз,
Еј бәрадәр, нә үчүн сән белә рәфтар еләдин.

Садығын вәсфини дәстанә кәтирдин сән өзүн,
Кедибән кишвәри-Ширванә кәтирдин сән өзүн,
Төлһә тәк бәзми-Сүлејманә кәтирдин сән өзүн,
Миндириб рәхшини мејдана кәтирдин сән өзүн,
Вәсфини аләмә Фирдәвси кими чар еләдин.

Еј әзизим, кәлибән шур илә көфтарә өзүн,
Ејләдин һаглы Зүлејха руһи-дилларә өзүн.
Чәкдин ол Јусифи-күлчөһрәни базарә өзүн,
Ејләдин әрз мәта ејни хиридарә өзүн,
Сонра дөндүн нијә бәс тәлги-хиридар еләдин.

Еј һумаји-гәсәм ол падишаһи-гәһһарә,
Ки, верибдир гулаға сәм нечә көр нәззарә,
Һүсн дә Јусиф ола кәр о мәһи сәјјарә,
Олмајыб пирәһәни-исмәти һәркиз парә,
Јох јерә сән бу иши бөјлә гәрәз дар еләдин.

Хуб, тутаг Садыға лазым көрүнүрдү бөһтан,
Нејләмишиди сәнә Маһмудаға еј руһи-рәван,
Шәрм едиб, көзләмэдин һәгги-нәмәк, һөрмәти-һан
Кедибән Гәл'әјә¹ һаггында данышдын һәдјан,
Филһәгигә нә ону, сән өзүнү хар еләдин.

Ағанын не'мәти-әлвани көзүндән кәлсин,
Сүфреји-бәзми-Сүлејмани көзүндән кәлсин.
Қабабү шәрәбү бурјани көзүндән кәлсин.
Меји олсун чикәрин гани көзүндән кәлсин.
Чүнки һәгигиндә олан фејзини инкар елдин.

Кәлмисән бир нечә дәф'ә сән өзүн Ширванә,
Һүсндә бәнзәр идин меһри мәһи-тәбанә,
Сәнә дә Маһмудаға етди хәјанәт та нә?
Нијә бича јерә салдын кишини бөһтанә,
Бинәванын нә үчүн фисгини играр еләдин.

Нәғәмат әһлине Маһмудағанын рәғбәти вар,
Билмәјән јохду бу әсрарә онун шөһрәти вар.
Кәр ола һәгги дә вардыр кишинин дөвләти вар,
Дөвләти, мә'рифәти, ләззәти вар, һөрмәти вар,
Сән бу заһир иши, баис нәдир инкар еләдин.

Сахламаг адәт олубдур кишијә ханәндә,
Нечә ханәндә она јексәр олуб пәјәндә.
Бире Сәттар, Гәсән, чәнди билирсән сән дә,

¹ Гәл'ә — Шуша шәһәри.

..... ола һәр кимсә мөкәр сазәндә?
Садыга кәзби нә үчүн белә сәзавар еләдин.

Чөкмәјирдин нә үчүн бәс Шүкүрүн гејрәтнини,
Һәм .... һәм дә јазығын өврәтнини,
Кәлибән, кәсиб јејәјдин Маһмудағаннн .....
Инди бәс гејрәтү намуса кәлиб ар еләдин¹.

Садыгчанын сәнәтинә вә шәхсијјәтинә сон дәрәчә вурулан Маһмуд ага ону ханәндә һачы һүсү илә тез-тез Шамаһыја гонаг дә'вәт едәрди. Бу исә Хангызы Хуршидбану Бәјим Натәваны әсәбиләшдирәрди. Чүнки Садыгчан Хангызынын мәчлисләринин јарашығы иди. Истәр Хангызы сарајында дүзәлдилән зијәфәтләрдә вә истәрсә дә «Мәчлиси-үнс»үн јығынчаглары Садыгсыз кечинмәзди. Мараглы бурасыдыр ки, Маһмуд ага да Садыгсыз кечинә билмирди. Дејиләнә көрә, Садыгын үстүндә Маһмуд ага илә Натәван арасында узун илләр јазышма олмушдур.

Һәтта бир дәфә нә тәһәр олмушса, Садыг Шамаһыја кәлмәкдән имтина едәркән Маһмуд ага шаир Сејид Әзим Ширванини Садыгчанын далынча Шуша шәһәринә көндәрмишдир. Бөјүк шаир Шушаја кәлмиш вә Шуша һаггында бу бәјти сөјләмишдир:

Шәһри-Гарабага Шишә гојмушлар ад,
Бу шәһәр пәриләрдән олубдур абад.
Тәхсири-пәри Шишәдә галмаг хошдур,
Амма бу пәриләрин әлиндән фәрјад.

Садыгчан тој шәнликләриндә вә мәчлисләрдә чалмагла бәрәбәр Шушада вә Тифлиسدә көстәрилән театр тамашаларынын фәсилләриндә бир тарзән кими чыхыш едирди. Мәсәлән, 1886-чы ил декабрын 29-да Тифлисин «Артсеруни» театрынын бинасында М. Ф. Ахундовун «Мүсјә Жордан вә дәрвиш Мәстәли шаһ» комедијасы тамашаја гојулмушду. Һәмин тамшанын афишасында јазылмышды ки, тамшанын фәсилләриндә мәшһур тарзән Садыг чалачаг, ханәндә Мирзәли исә охујачагдыр.

Тифлиسدә чыхан «Кавказскоје обозреније» адлы сијәси, әдәби вә јумористик гәзет дә бу тамаша һаггында мараглы јазылар вермишди. Гәзетдә «Театр вә мусиги» рубрикасы алтында дәрч олунмуш мәгаләдә Садыгчанын вә ханәндә Мирзәлинин чыхышларына аид мә'луматда дејилирди: «Комедија сәһнәдә сөнүк кечди... Тамшаны мараглы едән әсәсән сазәндәләр иди. Тарда бүтүн Загафгазијада биринчи тарзән сајылан мәшһур Садыг чалырды. Онун чалғысы ајдын, сәнәткарлыг чәһәтчә дәғиг, күчлү вә мәләһәтли иди.

Јахшы оларды ки, бизим Тифлис бәстәкарлары Садыгын Тифлисә кәлмәјиндән истифадә едиб ондан Шәрг һаваларыны өјрәнәләр. Бу исә онлара јени әсәрләр јазмагдан өтрү јахшы материал ола биләр.

Иран шаһынын сарај мүғәнниси Мирзә Әли охуду. Мирзә Әли кешиш диапозонлу сәсә малик олан тенор типли ханәндәдир. О, әввәлләр

¹ Сејид Әзим Ширвани. Диван, Тәбриз, 1897-чи ил, сәһ. 226—228.

Тарзэн Садыгчанын тэкмиллэшдирдији јени Азербайжан тары илэ (Шуша 1875-чи ил).

дини һавалар охујурмуш. Анчаг јахын заманлардан мүасир нэг-мэлэрэ кечмишдир. Одур ки, һөләлик онун охумагларында дини мотивләрин тәсири вардыр. Лакин буна бахмајараг Мирзә Әлишин охумағы өз тәсир вә сәммиллији илэ инсанда һәгиги зөвг ојадыр».¹

Садыгчан Шушада тәшкил олунан биринчи Шәрг концертиндә (1901) иштирак етмиш тарчаланлар сырасында илк дәфә олараг тарда соло «Маһур» чалмышдыр.

Садыгчан сөзүн ән кениш мәнәсында новатор тарзән иди. О, тәхминән 1870—1875-чи илләрдә Иран тары үзәриндә һәр-тәрәфли реконструксија апарыр. Јәни о, тарын тәкмилләшмәси үзәриндә ишләјәрәк тарын гурулушуну дәјишдирмишдир. Тарын голунда олаң бир чох артыг пәрдәләри атыб 17 пәрдә сахламыш, тарын сәсини күчләндирмәк үчүн биринчи гоша ағ симин вә гоша сары симин һәрәсиндән бир октава јухары зил сәсләнән ики

чүт чинкәнә сими әләвә етмишди. Тарын резонансыны артырмаг, һәм дә лазым кәлдикдә сәсләндирмәк үчүн сары симдән бир октава ашағы, јәни бәм сәсләнән бир галын сары бош сим дә артырды. Бундан әләвә тарын голунун јухарысында, јәни кәлләјә јахын јердә әләвә пәрдә багламаг илэ «лал бармаг» үслубуну да ичад етди.

Садыгчана гәдәр тары адәт үзрә диз үстүндә гојуб әјиләрәк чалардылар. Садыгчан бу примитив гајданы да ләгв едиб тарын тарихиндә илк дәфә ону синә үзәриндә әлиндә тутараг чалмаға башламышды. Садыгчана гәдәр тарын беш сими вар иди. О, тара алты сим дә әләвә едиб онун сајыны 11-ә чатдырмышдыр. Профессор Саша Оганезашвили јазыр ки, «Садыг тара 8 сим әләвә етмишдир. Бунлар «Ре» вә «Сол» сәсләнир».²

Садыгчанын тар ифачылығы гајдалары үзрә ирәли сүрдүјү бүтүн бу јениликләр аз заманда бүтүн Загафгазија вә Орта Асија тарзәнилә-

¹ Бах: «Кавказскоје обозреније» гәзети, 4 јанвар 1887-чи ил, № 3.

² Саша Оганезашвили. Тар. «Дан јылдызы» журналы, Тифлис. 1926-чы ил. № 10, сәһ. 35.

ри тэрэфиндэн данышыгсыз гəбул олунду. Оун жаратдыгы јени тар, ј'ени Азэрбајчан тары чох аз мүддэт ичəрисиндэ бүтүн Гафгаз вэ Орта Асијада мөвчуд олан примитив, беш симли, зəиф сəсли Иран тарыны сыхшыдырыб ортадан чыхартды.

Тарын гурулушунда етдији бу јениликлэрлэ Садыг тарын ифачылыг техникасыны жүксək бир мэрһэлəјə галдырды. Белəликлэ, тар ифачылыг сənəтиндэ бир мусиги алəти кими даһа мүһм рол ојнамаға башлады. Тəсадүфи дејилдир ки, оун тарыны халг «сəһирли тар», Садыгы исə «тарын атасы» һесаб етмишдир. Бүлбүл јазыр ки, көһнэ Иран тары көзəl мусигичи Садыгчан тэрэфиндэн тəкмиллэшдирилдикдэн сонра онда чалынан һавалар даһа рэнкарəнк сəслəнмəклэ эсл халг чалгы алəтинэ чеврилди.¹

Јери кəлмишкөн ону да дејək ки, бир чохлаы мусиги ирсимиз вэ милли мусиги алəтлəримиз һаггында мətбуатда вэ истəрсə дə радиода тərтиб етдиклэри очерклəрдэ тарын куја эрəб, фарс, эфган вэ башга миллэтлэрэ анд мусиги алəти олдуғуну сөјлəјирлэр. Бəзилэри исə Низами Кəнчəвијə эсасланыб куја тарын XII эсрдэ Азэрбајчанда јарандығыны вэ бир чохлаы исə тарын Фүзули дөврүнэ анд олдуғуну иддиа едирлэр. Бүтүн бунлар һеч бир елми вэ архив сənəдлəриннэ эсасланылмајан садəчə сөз-сəһбэтдэн башга бир шеј дејилдир. Мəтəбэр тарихи вəсигэлэрэ эсасланыб дејə билəрик ки, тары Миладын X эсриндэ Түркүстан түрклəриндэн Тəрханын оғлу Мəһəммəd Чарчо шəһəринин Фəраб адлы бир кəндиндэ гајырмышдыр.²

Шəрг мусиги алəтлəринин шаһы олан тар тəkчə түркдилли халгларын дејил, ејни заманда эрəб, фарс, эфган, һинд, ермəни, лəзки вэ Гафгазын бир чох халгларынын истифадэ етдији бир мусиги алəти кими мəшһур олмушдур.

Лакин Јахын вэ Орта Шəрг халгларынын истифадэ етдиклэри тар алəтлэри ичəрисиндэ Азэрбајчан тары өзүнүн истəр формасы, мəзијəти, истəрсə дə камиллији чəһэтдэн сечилир. Бу тарын јарадычысы исə дедијимиз кими, бөјүк тарзэн Садыгчан олмушдур.

Мəшһур түрк мусигишүнасы Рауф Јектабəј Гафгаз мусигисинэ анд јазыларында Садыгын сənəткарлығына вэ оун тара етдији јениликлэрэ жүксək гијмэт верэрək јазмышдыр: «...Садыгын мусигичилик шөһрəти бүтүн Гафгаза јайылмышды. Тарзэнликдэ даһи олан Садыг 5 симли тара 6 сим əлавə едиб ону зəнкинлэшдиirmiшдир».³ Рауф Јектабəј Садыгы дөврүнүн бир чох бөјүк ханəндэлэри илэ мугајисə едэрək үстүнлүјү она вермишдир:

«...Тарзэн Садыгдан сонра Гафгазда һачы һүсү, Мəшəди Иси, Јусиф, һəsəнчə, Дəли Исмајыл, һəшим вэ Əбдүлбаги адлы ханəндэлэр шөһрət газанмышларса да, лакин бунларын һеч бири Садыг дэрəчəсинə чатгамышлар».⁴

Садыг Азэрбајчан муғамына да бир сыра јениликлэр кəтирмиш-

¹ Бүлбүл. Халгын јарадычылығы. «Правда» гəзети, 2 апрел 1938-чи ил, № 91.

² Бах: «Јени јол» гəзети, 1929-чу ил, № 15.

³ Бах: *Рауф Јектабəј*. Гафгазијэдэ мусиги. «Шəһбəl» журналы, Истамбул, 1912-чи ил, № 59, сəһ. 210.

⁴ Јенə орада.

Тарзон Садыгчанын ансамблы (сагдан) каманчачы Багдакүл оғлу Ата, Садыгчан, ханэндә Бүлбүлчан, нағарачы Һүсејнбала, дэфчи Васо Қикналишвили (Тифлис, 1878-чы ил).

дир. О, «Секаһ» муғамыны инкишаф етдирэрэк, тарын голуна «Забул» пәрдәсини, «Мирзә Һүсејн секаһы»на исә «Мүхалиф»и әләвә етмиш, «Маһур» муғамыны тәкмилләшдирмишдир.

Көркәмли бәстәкар-мусигишүнас Әфрасијаб Бәдәлбәјли Садыгчанын тара вә муғамата кәтирдији јениликләри јүксәк гижмәтләндирэрэк јазырды: «Әкәр муғаматын ифасы саһәсиндә тарын мусиги әләтләри ичәрисиндә биринчи јер тутдугуну нәзәрә алсаг Мирзә Садыгын кәшф етдији јениликләрин, нәтичә етибары илә Азәрбајчан мусигиси тарихиндә бөјүк бир дөнүш јаратдығыны тәсдиг етмиш оларыг. Демәк оларки, Мирзә Садыгдан башлајараг Азәрбајчан муғаматынын маһијјәти, онун ифадә васитәләри, тәсир гүввәси вә муғаматы ифа етмәк үслубу јени бир пилләјә галхмыш олду. Мирзә Садыг Азәрбајчан мусигиси тарихиндә јени бир сәһифә ачды».¹

Садыгчанын сәнәткарлығы кәнч чалғычылар вә охујанлар үчүн мәктәб олмушдур. О, XIX әсрин 90-чы илләриндә Шушада ансамбл јаратмыш, дөврүнүн ән мәшһур охујуб-чаланларыны ансамбла чәлб етмишди. Ансамблда, һәтта ики нәфәр гыз да иштирак едирди. Онлар Азәрбајчан, ермәни вә күрчү рәгсләрини ифа едәрдиләр. Садыгчанын ансамблы Шуша шәһәринин зијафәт салонларында, хүсусилә Хур-

¹ Ә. Бәдәлбәјли. Гурбан Пиримов. Бақы, 1955, сәһ. 18.

